

Mojca Horvat
Ljubljana

UDK 811.163.6'282:616.9:
811.163.6'282(497.4-18)

BESEDJE ZA MRZLICO V SLOVENSKIH NAREČJIH (PO GRADIVU ZA SLA)

V prispevku so predstavljena narečna poimenovanja za mrzlico (SLA 486)¹ v pomenu 'drgetanje (mišic) z občutkom mraza pred naglim povišanjem telesne temperature'. Po ljudskem prepričanju obstaja več vrst mrzlic in vročin,² kar se odraža v zelo bogati narečni leksiki s tega pomenskega polja. Glede na motivacijo nastanka lahko obravnavana poimenovanja razdelimo v dve antonimni skupini: eno skupino tvorijo leksemi, povezani z občutkom mraza, drugo pa tisti, povezani z občutkom vročine, medtem ko imajo lahko prevzeta poimenovanja v izvornih (romanskih) jezikih oba pomena. Gradivo, zbrano za Slovenski lingvistični atlas, je kartografirano po metodah, kakršne so uveljavljene v slovenski in slovanski lingvistični geografiji. V drugem delu prispevka je v narečni pripovedi informatorja predstavljeno ljudsko zdravljenje mrzlice v Prekmurju.

slovenska narečja, lingvistična geografija, mrzlica, leksika

In this article, dialect expressions for the word "fever" (SLA 486) – shivering, with a strong sensation of cold before a sudden rise in body temperature – are presented. According to traditional belief, there are several kinds of fever and high body temperature conditions, which is also reflected in the vast dialect lexis in this semantic field. As to the reason for their appearance, two antonymous groups can be identified: the first is composed of lexemes connected with sensations of cold, the other with sensations of heat, while many adopted terms imply both meanings. Data compiled for the Slovene linguistic atlas is mapped according to the methods of Slovene and Slavic linguistic geography. In the second part of the article, a short presentation of the traditional treatment of fever in Prekmurje is presented (dialect narration by an informant).

Slovene dialects, linguistic geography, fever, lexis

1 Uvod

Besednjak slovenskih narečij ima za pomen 'drgetanje (mišic) z občutkom mraza pred naglim povišanjem telesne temperature'³ razvito bogato množico⁴ poimeno-

¹ Vprašanje V486 *mrzlica* se v Vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas nahaja v desetem razdelku, ki sprašuje po leksemih za različne bolezni, in je objavljena v Benedik, 1999: *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*.

² Množico različnih tipov mrzlic navaja tudi *Slovenski medicinski e-slovar* (2004), [elektronska različica]: epidemična hemoragična mrzlica, hemoragična mrzlica z renalnim sindromom, livarska mrzlica, malteška mrzlica, močvirnska mrzlica, povratna mrzlica, rumena mrzlica, tkalska mrzlica, volinjska mrzlica ...

vanj, ki jo glede na motivacijo nastanka lahko razdelimo v dve antonimni skupini: eno skupino tvorijo poimenovanja, povezana z 'občutkom mraza' (*mrzlica, mrzlina, mrazčalica, mraz, mraz trese, trešljika, malarija, zima, zimica, zima stepa, zima trese, mrzlotres*), drugo pa tista, povezana z 'občutkom vročine'⁵ (*vročina, ogenj, ognjenica, vročinska bolezen, ica*), medtem ko imajo lahko prevzeti leksemi (*fiber, febro, fjera*) v izvornih jezikih oba pomena. Glede na omenjeni kriterij je iz obeh skupin izvzet leksem *kobilce*.⁶ Poleg navedenih poimenovanj je v gradivu za SLA zabeleženih tudi nekaj zvez samostalnika z glagolom (*mrzlica trese, malarija trese, trešljika stepa, trešljika trese, trešljika tare, zima tare*).

Gradivo, zbrano za Slovenski lingvistični atlas, je predstavljeno na napisno-izoglosno-znakovni karti po metodah, uveljavljenih v slovenski in slovanski lingvistični geografiji.⁷

2 Morfonološka analiza in izvor kartografiranih leksemov⁸

mrzlica < *mьrz-l-ic-a in **mrzlina** < *mьrz-l-in-a sta izpeljana iz psl. *mьrz-l-ь 'mrzel' < *mьrz-ti, *mьrz-nq-ti. Enako je hrv. *mrzlica* 'mrzlina', srb. *mrzlina* 'ozeblina'⁹.

³ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2000 [elektronska različica].

⁴ Möderndorfer v monografiji *Ljudska medicina pri Slovencih* (1964: 50) navaja, da o mrzlci velja ljudsko prepričanje o obstoju več vrst mrzlic in vročin, kar se odraža tudi v zelo bogati narečni leksiki s tega pomenskega polja. Mrzlco, ki je po trajanju tridnevna, imenujejo *treškiza, trezshica* ..., štiridnevno pa *stertiza* in *shertiza*, vendar podatkov o tem, kje so ta poimenovanja znana, ne navaja.

⁵ Kljub temu, da vprašanje 486 sprašuje po mrzlci, je v gradivu za SLA zabeleženih precej poimenovanj, ki so povezana z vročino. Mrzlca in vročina tvorita sicer neločljiv par, v katerem prvi praviloma sledi druga. »Telesno temperaturo vzdržuje del možganov, ki se imenuje hipotalamus. Telesna temperatura je odraz konkretne nastavitve termostata hipotalamusa. Telo lahko zviša svojo temperaturo na nov, višji termostatski nivo s premikom krvi iz površja kože v notranjost, saj s tem zmanjša izgubo toplote. Lahko se pojavi mrzlca, pri kateri krčenje mišic poveča proizvodnjo toplote. Napori telesa za vzdrževanje in tvorbo toplote trajajo toliko časa, dokler kri ne doseže hipotalamusa pri novi, višji temperaturi. Sledi vzdrževanje te temperature. Pozneje, ko je termostat ponovno nastavljen na normalni nivo, telo s potenjem in preusmerjanjem krvi v kožo znižuje presežek temperature. Pri znižanju temperature lahko nastopi mrazenje.« (Berkov 2000: 843.)

⁶ Glej poglavje 2 *Morfonološka analiza in izvor kartografiranih leksemov*.

⁷ Tehnike kartografiranja so opisane v že objavljenih člankih, npr. Smole 1999, tukaj navajam le povzetek: korene leksemov, ki imajo največjo frekventnost, kartografiramo z osnovnimi znaki (krog, trikotnik, kvadrat), tiste z redko pojavitvijo pa s posebnimi znaki (šestkotnik, karo ...). Pri tem je potrebno upoštevati besedotvorno zgradbo besede oz. narediti »t. i. morfonološko analizo, kar je za slovenska narečja zaradi močnih in raznorodnih fonetičnih razvojov lahko zelo zapleteno in zahtevno opravilo, a za sodoben način kartografiranja nujno« (Smole 2006: 232). Lekseme z istim korenem na karti predstavimo z istim geometrijskim znakom, ki ima zunanje ali notranje modifikacije, lekseme z isto pripono pa kartografiramo z isto notranjo modifikacijo v različnih geometrijskih likih. V krajih, kjer kartografiranje še ni potekalo, je pod številko kraja krepka črta (14), kadar pa za sicer zapisan krajevni govor odgovora na posamezno vprašanje ni, je to kartografiramo s poševnico (/). »V gradivu za SLA ni vedno jasno, ali neizpolnjeno/neodgovorjeno vprašanje pomeni, da beseda oz. v vprašanju zapisani leksem v določenem govoru ni znan (to bi navadno pomenilo, da je spraševalec napačno oblikoval vprašanje, saj bi moral pojem opisati, da bi dobil ustrezen odgovor) ali da v tem govoru res ni posebnega leksema za iskani pojem [...]« (Škofic 2003: 356.)

mrzlotres < *m̥r̥zl-o-tr̥s-ō < *m̥r̥z-l-ō + *tr̥s-ti. Dalje glej *mrzlica*.

mraz < *morz-ō < ide. *morh²go- < ide. baze *merh²g- 'trohneti, gniti (zaradi vlage)', ki je izpeljana iz *merh₂- 'mleti, stiskati, tlačiti, tretji, zatirati'. *Mraz* torej prvotno pomeni *'mletje, stiskanje'. Poznajo ga tudi drugi slovanski jeziki: stsl. *mrazō*; sbh. *mraz*; mak. *mraz*; blg. *mraz*; r., ukr., br. *moróz*; č., slš. *mráz*; p. *mróz* (Snoj 2003: 419).

mraz trese < *morzō *tr̥s-e-tō < *morz-ō + *tr̥s-ti.

mrzčalica < *morz-ōč-a-l-ic-a < *morz-ōč-a-l-ō < *morz-ōč-a-ti < *morz-ōk-ō < *morz-ō.

zima < *zim-a. Enako poznajo tudi drugi jeziki: stsl. *zima*, sbh. *zima*, čak. *zimá*, rus. *zimá*.¹⁰

zima trese < *zim-a + *tr̥s-a-tō < *zima + *tr̥s-ta.

zima stepa < *zima *sō-tep-a-ietō < *zima + *sō-tep-a-ti < *sō-te(p)-ti < *te(p)-ti.

zimica < *zim-ic-a < *zim-a.

trešljika < *tr̥s-l-ik-a < *tr̥s-l-ō.

*kobilce < *kob-i-dl-ōc-e < *kob-i-dl-ō < *kob-i-ti. Prvotni pomen besede se nanaša na dejstvo, da mrzlica napoveduje bolezen, kar je razumljeno kot nekaj slabega. »Že Miklošič 122 povezuje s csl. *kobъ* »augurium«, sbh. *kōb* (f.), g. *kobi* in *koba* (f.). »videz, slutnja, dober znak«, *kóbiti*, *kòbim* »slutiti zlo«, *dokobiti se* »zgoditi se«, *skòbiti se*, *skòbim se* »naleteti na koga« [...].« (Bezljaj 1982: II, 51.) Do pomenskega stika med 'kobilica' in 'mrzlica' je verjetno prišlo preko pomena 'tresti (se)' (prim. npr. got. *bramstei* 'kobilica' < *trem̥s 'tresti') (po Bezljaj 2005: IV, 221).

*kobilo trese < *kob-i-dl-ō *tr̥s-e-tō < *kob-i-dl-ō < *kob-i-ti + *tr̥s-ti. Dalje glej **kobilce*.

vročina < *u̯r-ōt-in-a < *u̯r-y, rod. ed. *u̯r-ōt-a < *u̯r-ě-ti, 2. os. sed. *u̯r-e-šō. Glej tudi *vročinska bolezen*.

vročinska bolezen < *u̯r-ōt-in-ōsk-a-ia *bolēzn-ō < *u̯r-ōt-in-ōsk-ō-ib (< *u̯r-ōt-in-a) + *bolēzn-ō. Dalje glej *vročina*.

ogenj < *ogn-ō.

ognjenica < *ogn-en-ic-a < *ogn-en-ō.

malaria < *(*malarij*)-a < it. *malaria* 'malaria' < it. *male* 'slab' in *aria* 'zrak'. Ta bolezen je tako imenovana zaradi domneve, po kateri se njeni povzročitelji nahajajo v slabem zraku.¹¹

febra < *(*febr*)-a < it. *fēbbre* f 'vročina, vročica, mrzlica'.

fjera < *(*fjer*)-a < furl. *fiére* 'vročina, vročica, mrzlica'.

⁸ Na tem mestu se zahvaljujem dr. Mateju Šekliju za pomoč pri morfonološki analizi leksemov.

⁹ Povzeto po Snoj 2003: 422.

¹⁰ Povzeto po Snoj 2003: 855.

¹¹ Povzeto po Snoj 2003: 375.

fiber < *(*fibər*)- $\emptyset$ < prim. z nvn. *Fieber* 'mrzlica'.

ica < *(*ic*)-*a* < stvn. *hizza*, srvn. *hitze* 'vročina'.

3 Prostorska razporeditev leksemov

Najbolj razširjen leksem za obravnavani pomen je *mrzlica* (narečno *mrzlca*, *marzlca*, *merzlca*, *morzlca*). Najdemo ga v vseh narečnih skupinah: v celotni koroški skupini (razen severnega dela ziljskega narečja), v primorski narečni skupini (razen rezijanskega, nadiškega narečja in obalnega dela istrskega narečja), rovtarski, gorenjski, dolenski (brez skrajnega južnega dela južnobelokranjskega narečja), štajerski ter v večini panonskih narečij (brez vzhodnega dela prleškega narečja). Redkejši je leksem *mrzlina* (tudi v SSKJ s kvalifikatorjem redko), ki ga poznajo samo v dveh točkah kostelskega govora (T282¹² Delač, T283 Banjaloka).

Leksem *mraz* se v kartografiranem pomenu pojavlja razpršeno po vseh narečnih skupinah, in sicer kot edini leksem v istrski točki T122 Krkavče, v sevniško-krški točki T308 Velika Dolina, v enem srednjesavinjskem govoru (T322 Rečica ob Paki) ter v severnem prekmurskem govoru (T400 Križevci), v glagolski besedni zvezi *mraz trese* pa v ziljskem (T007 Rikarja vas – Rückersdorf), briškem (T084 Medana), gorenjskem (T206 Bašelj), v selškem govoru (T193 Selca), v enem haloškem govoru (T386 Cirkulane¹³) ter v dveh dolenskih govorih (T231 Rakitna, T242 Rašica), najbolj zgoščeno pa v osrednjih prekmurskih govorih (T388 Gorica, T398 Grad, T404 Gornji Senik – Felsőszölnök).

Zloženko *mrzlotres* poznajo samo v vzhodnodolenskem govoru (T278 Kostanjevica na Krki). Kot enkratno dvojnično poimenovanje nastopa v južnopohorski točki (T353 Skomarje) glagolsko poimenovanje *mraziti*.

Leksem *mrazčalica* je prisoten v dveh govorih, in sicer v nadiški točki T074¹⁴ Marsin – Marseu ter v briški točki T083 Brdice pri Kožbani, v obeh primerih kot dvojnica prevladujočemu leksemu *mrzlica*.

Poimenovanje *zima* (v SSKJ v tem pomenu s kvalifikatorjem starinsko), ki ga v kartografiranem pomenu navaja tudi Pleteršnik,¹⁵ je zamejen predvsem na jugovzhodna narečja. Poznajo ga v severnobelokranjskem narečju, v dveh točkah sevniško-krškega govora (T306 Leskovec pri Krškem, T308 Velika Dolina) ter v eni prleški točki (T376 Sveti Tomaž).

Izpeljanka s pripono *-ica zimica*¹⁶ ima še manjši areal, in sicer v treh točkah južnobelokranjskega narečja (T285 Predgrad, T290 Vinica, T291 Preloka), kjer gre najverjetneje za vpliv sosednjih jezikov (tudi Pleteršnik tu pripisuje oznako *hs*¹⁷).

¹² Številke pred posameznimi kraji se navezujejo na karto v prilogi, kjer so analizirana poimenovanja predstavljena tudi prostorsko.

¹³ Ob *mrzlici* in besedni zvezi *mraz trese* poznajo v tej točki še poimenovanje *zima trese*.

¹⁴ Ostale dvojnične oblike v tej točki so še: *trešovka* in *trešika*.

¹⁵ *zima, f 2) die Kälte, Mur., Cig., Jan., C.*; *zima me ima, tare, Mur.*; – konjem je zima bilo, *Prip.-Mik.*; – der Fieberfrost (Pleteršnik 1894–1895 [elektronska različica]).

Leksem *zima* se pojavlja še v glagolskih besednih zvezah, in sicer *zima trese* in *zima stepa*. Prva zveza, ki sicer v večini točk nastopa kot dvojnica, se strnjeno pojavlja v osrčju dolenskega narečja,¹⁸ poznajo pa jo tudi v točkah na meji med kozjansko-bizeljskim in srednještajerskim narečjem ter v prleški točki (T372 Križevci pri Ljutomeru¹⁹). Druga besedna zveza *zima stepa* je dokaj razširjena v prleškem in prekmurskem narečju, kjer poznajo glagol *stepati (se)*²⁰ v pomenu 'tresti (se)'.

Leksem *kobilo*²¹ je v obravnavanem pomenu znan samo koroškim narečjem, in sicer tvori manjši areal v ziljskem narečju v deminutivni obliki – *kobilice*, za katerega je v gradivu izpričan tudi pomen 'metulj'. Leksem kot dvojnico poznajo še v severnopohorskem-remšniškem narečju, kjer ga vpeljejo v besedno zvezo z glagolom *tresti – kobilo trese*.

Samo obrobna narečja poznajo leksem *trešljika*, ki se pojavlja na dveh območjih. Kot *tréšika* ga govorijo na skrajnem zahodu slovenskega etničnega prostora, in sicer v Reziji in nadiškem narečju, kot *tréšljika* pa na skrajnem vzhodu, in sicer v prleškem in prekmurskem narečju.²² Tu je že v času zbiranja gradiva (v petdesetih letih) izginjal iz rabe, na kar nakazujejo opombe v gradivu (*leksem izumira). Pri *trešljiki*²³ gre namreč za starejšo različico leksema *malarija*, ki sicer pomeni 'bolezni z občasnimi napadi mrzlice'. Poimenovanje *malarija* poznajo v škofjeloški točki (T185 Pungert), v dolenski točki (T246 Kolenča vas), v točki zagorsko-trboveljskega govora (T300 Turje) ter v dveh prekmurskih govorih (T388 Gorica, T397 Večeslavci).

Poleg poimenovanj v povezavi z občutkom mraza najdemo v gradivu tudi nekaj takih, ki so povezana z občutkom vročine. Leksem *vročina* je zabeležen v treh točkah kraškega narečja (T097 Solkan, T100 Šempeter pri Gorici, T128 Skrilje) ter v eni kozjansko-bizeljski točki (T351 Mostec²⁴), in sicer v vseh primerih kot dvojnica. Opisno poimenovanje *vročinska bolezen* poznajo samo v enem gorenjskem govoru (T198 Zgornje Gorje).

¹⁶ *zímica*, f. 1) dem. zima; – 2) das Fieber, Z., *Raič (Slov.)*; (hs.) (Pleteršnik 1894–1895 [elektronska različica]).

¹⁷ (hs) je v seznamu krajšav razvezano kot *hrvatsko ali srbsko*.

¹⁸ V dolenski točki T260 Mačkovec pri Dvoru kot tretje poimenovanje nastopa še leksem *mraz*.

¹⁹ Poleg *mrzlice* in *trešljike* tu govorijo še *zima trese*.

²⁰ *stèpati -éipen tresti; klatiti sadje; ~ se potepati se; ~ koga mikastiti; mras me stéiple, stèpeu ga je* (Novak 1995: 140).

²¹ Leksem je zapisal tudi Pleteršnik (1894–1895 [elektronska različica]), in sicer v poknjženi obliki *kobila* (v gradivu za SLA zapisano v T001, T003 *kòbidlcà*, T004 *kabílcà*, T050 *kobíla ga trêse*, T051 *kubíla ga trêse*). *kobíla*, f. 6) = mrzlica, das Fieber, *Cig., C*; *kobílica*, f. dem. kobila 9) das Fieber, *Guts., Zilj.-Jarn. (Rok.)*; (prim. kobila 6). Leksem *kobilica* v pomenu 'mrzlica' se pri Pleteršniku pojavlja še ob iztočnici *pojèžati*, -am, vb. *impf. ad* pojezditi; niederreiten, *Cig.*; – mrzlica ga poježa, er hat Fieberanfalle (prim. kobila = mrzlica), *C*.

²² V točki T392 Gomilica poznajo ob *mrzlici* in *trešljiki* še poimenovanji *zima* in *zima stepa*. V točkah T394 Velika Polana in T396 Hotiza ob kartografiranih leksemih poznajo še leksem *malarija*.

²³ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2000 [elektronska različica]: *trešljika* -e ž (i) star. *malarija*: zdraviti trešljiko s kininom.

²⁴ Poleg *mrzlice* in *vročine* poznajo v tej točki še poimenovanje *zima*.

Poimenovanje *ogenj*, ki ga samo Bezlaj²⁵ omenja v povezavi s simptomom bolezní, se v kartografiranem pomenu pojavlja zelo redko, pa še tam zmeraj kot dvojnica; poznajo ga zahodna narečja, in sicer v enem nadiškem govoru (T074 Marsin – Marseu) ter v istrski šavrinski točki (T123 Pomjan). Izpeljanka s pripono *-en-ica*, *ognjenica* (v SSKJ s kvalifikatorjem zastarelo) je navedena le v enem banjškem govoru (T090 Avče).

V obrobni slovenskih narečjih se poleg izvornoslovenskih leksemov pojavljajo še prevzeta poimenovanja. V severnem delu ziljskega narečja (T002 Borlje – Förolach) uporabljajo iz germanskih jezikov prevzeti leksem *ica* 'vročina'.

Prevzeti leksem *fiber* 'mrzlica' je zamejen samo na koroška narečja, in sicer ga poznajo v ziljskem govoru v Kanalski dolini (T005 Ukve – Ugovizza), v dveh govori rožanskega narečja (T013 Kostanje – Köstenberg, T015 Breznica – Frießnitz), na slovenski strani pa v enem mežiškem (T052 Radlje ob Dravi) ter v kozjaškem govoru (T363 Šentilj v Slovenskih goricah).

Leksem *febra* (ita. *febbre* f. 'vročina, vročica, mrzlica'), ki je z istim gramatičnim spolom in s slovensko končnico za ženski spol (-a) prevzet iz italijanščine, tvori areal v istrskem narečju, posamezno pa se v izvorni obliki pojavlja v eni terski točki (T065 Robidišče), v dveh nadiških (T075 Matajur – Montemaggiore, T077 Dreka – Drenchia) ter v eni točki banjškega govora (T093 Deskle).

Leksem *fjera* 'vročina, vročica, mrzlica' je prevzet iz furlanščine. Poznajo ga v eni rezijanski točki (T056 V Billi – S. Giorgio) ter v osrednjem delu terskega narečja (T061 Bardo – Lusevera, T062 Viškorša – Monteaperta).

Poleg že obravnavanih poimenovanj pa je v gradivu za SLA navedenih še nekaj večbesednih poimenovanj, večinoma kombinacije posameznih že obravnavanih leksemov ali v zvezah, ki pa zaradi enkratnih pojavitev ali prisotnost le-teh kot tretji leksem, niso kartografirane, in sicer: *mrzlica trese* (severnopohorsko narečje v T050 Sv. Primož na Pohorju), *malarija trese* (zagorsko-trboveljski govor v T300 Turje²⁶), *trešljika stepa* (prleško narečje v T374 Ljutomer), *trešljika trese* (prleško narečje v T376 Sveti Tomaž), *trešljika tare* (prleško narečje v T381 Ormož), *zima tare* (prleško narečje v T378 Juršinci).

4 Ljudsko zdravljenje mrzlice v Prekmurju (pripoved informatorja)

V tem poglavju navajam primer ljudskega zdravljenja mrzlice, kot ga poznajo v Prekmurju. Za informatorja sem izbrala g. Nikolaja Szepesyja (roj. 20. 4. 1948), ki izhaja iz družine z bogato lekarnarsko in zeliščarsko tradicijo. Besedilo ilustrira pogovor v prekmurskem narečju (beltinski krajevni govor (SLA T391 Beltinci) –

²⁵ ógenj (m.) »ignis« [...]. Pogosto v nazivih bolezní *divji ogenj* »vnetje«, *mrzli ogenj*, *pereči ogenj*, *ogenjščak*, *ognjenica*, *ognjenec*, *ógnjič*, *ognjica* itd. [...] Novejše je tudi *ognjevit* »isker«, *ognjevitost* »iskrost«, dial. *ógnjica* »febris« in fitonim, prim. csl. *ognica* »febris«, toda č. *ohnice* »Sinapsis Arvensis« (Bezljaj 1982: 243).

²⁶ Ob *mrzlici* in *malariji* tu poznajo še leksem *mraz*.

dolinsko podnarečje), v govoru informatorja pa je mogoče zaslediti tudi nekatere prvine knjižnega jezika, sicer glasovno prilagojene prekmurskemu narečju (npr. *'šipkovj pl'od'ovj* 'šipkovi plodovi', *od'kod*, *'go:uzd* 'gozd', *po'te:ine* 'potenje', *os'ta:lo* 'ostalo', *po'tem*). Čas in kraj zapisa besedila: 19. 10. 2007 v Beltincih. Zapisovalec: avtorica prispevka.

MH: Záj pa me še 't'ou za'ni:ima, kâk ste mĭ pr'le: p'râvli, 'kâk ste p'o'má:gali obo'lelomi z 'mærzlicof.

NS: Za 'mærzlico so ga p'ok'rili, 'ne:i, 't'ou je bi'l'ou j'asno, 'te se je 'fe:ist 'pokru:u. 'Da je pa vro'ci:ina i'n'ouk na'râ:sla, 'te se je pa vg'lâ:vnon 't'ou s 'čâ:jon zd'râvil'o, 'ne:i, ali kak 'Prekmurci p'râ:vijo 'tä:j, 'ne:i, 'tä:j, in 'sicer je 'bü:u en s'tâ:rĭ re'cept, je bi'l'ou 'pe:t 'de:iluf 'zob'ov'oga c've:itja, dva 'de:ila 'lip'ov'oga c've:itja.

MH: 'Zob'ovec, 't'ou je 'bâzek, 'ne:i?

NS: 'Bâzek, ja, 'zob'ovec, 't'ou je 'stâ:rĭ iz'râ:s za 'bâzek. 'Te: je bi'l'ou 'dva 'de:ila 'lip'ov'oga c've:itja, 'âden 'de:il je bi'l'ou 'eča'peča, 'kâk p'râ:vijo, 't'ou se p'râ:vĭ, 't'ou je 'eča'peč p'râ:vijo 'šipkovomĭ, 'šipkovj pl'od'ovj.

MH: A'xa, š'či:ipek je 't'ou. 'Tou je z mâ'žâ:rš'čine?

NS: 'Ne:i, j'â:s ne 'ven, od'kod je 'eča'peč, 'mi:islĭn, 'âni p'râ:vijo 'eča'peč, 'âni p'râ:vijo 'heča'peč, 'âni p'râ:vijo pa 'hečarlĭn. 'Zaj, od'kod pâ 't'ou iz'vira, pa j'â:s ne 'ven. 'Šipkovj pl'od'ovj so 't'ou. Po'tem p'ri:ide ân 'de:il, 'kâk p'râ:vijo 'Prekmurci 'žâ:jfije ali 'žâ:jbela 'ne:i, iz'râ:s, p'rekmurskĭ iz'râ:s za 'žâ:jbel je 'žâ:jfija ali 'žâ:lfija, po'tem pa je 'bü:u še ân 'de:il 'me:iš'anoĭa 'jâĭodnoĭa 'li:istja pa 'mlâ:dij p'o'gâ:nkof, p'o'süšeno se'veda pa o't kr'pü:iš'nic, 'ne:i, o't 'div'ij kr'pü:iš'nic.

MH: 'T'ou so 'tiste 'čâ:rne?

NS: 'Tiste 'čâ:rne, 'tâkše p'lâ:fkâste, 't'ou, kâ ob 'ro:ubĭ 'go:uzda ra'st?.. No in 't'ou se je 'te 'čâ:j s'kü:jâ, tâk s'tâ:tĭ je mo'geu prib'li:žno de'se:t mi'nut, 'te se je pa pre'ce:ido, pa se je z 'me:don p'o'cukro:u in 't'ou se je 'te: pi'l'ou. In 't'ou je, 'mi:islĭn, ker 'lipa pa 'bâzek p'ovz'ro:u'čata po'te:ine, 'ne:i, os'tâ:le sesta'vine pa 'mâ:jo 'dosta, zâj 'žâ:jbel 'mâ: 'antĭ, 'antĭ, kak se 't'ou 'prâ:vĭ, 'anti'septik je, 'ne:i, os'ta:lo pa je do'sta 'ce vita'mi:inof, 'ne:i, v 'ši:ipki, pa 't'ou in 't'ou je pa de'jâ:nsko i'dealna 'me:iš'anica p'ro:utĭ vro'ci:inj.

Poknjižena različica pripovedi informatorja:

MH: Kako ste pomagali obolelemu z mrzlico? // NS: Za mrzlico so ga pokrili, ne, to je bilo jasno, takrat se je zelo pokrilo. Ko je pa vročina enkrat narasla, takrat pa se je v glavnem to s čaji zdravilo, ne, ali kot Prekmurci rečejo *tej* (pkm. 'čaj' < prim. z nem. *Tea* 'čaj', madž. *tea* 'čaj'), ne, *tej*, in sicer je bil en stari recept, je bilo pet delov *zobovcovega* (pkm. 'bezeg') cvetja, dva dela lipovega cvetja. // MH: *Zobovec* to je bezeg, ne? // NS: Bezeg, ja, *zobovec*, to je star izraz za bezeg. Potem je bilo dva dela lipovega cvetja, en del je bil *ečapeča* (pkm. 'šipek'), kot pravijo, to se pravi, to je *ečapeč* pravijo šipkovemu, šipkovi plodovi. // MH: Aha, šipek je to. To je iz madžarsčine? // NS: Ne, jaz ne vem, od kod je *ečapeč*, mislim, eni rečejo tudi *hečapeč*, eni pa *hečarlĭn*. Zdaj, od kod pa to izvira, pa jaz ne vem. Šipkovi plodovi so

torej to. Potem pride en del, kot rečejo Prekmurci, *žajfije* ali *žajblja*, ne, stari prekmurski izraz za *žajbelj* je *žajfija* ali *žalfija*. Potem pa je bil še en del mešanega jagodnega listja pa mladih poganjkov, posušenih seveda, od *krpušnic* (pkm. 'robidnica'), ne, od divjih *krpušnic*. // MH: To so tiste črne? // NS: Tiste črne, takšne modrikaste, te, ki ob robu gozda rastejo. No in to se je potem čaj skuhal, tako stati je moral približno deset minut, potem se je precedil, pa z medom posladkal in to se je potem pilo. In to je, mislim, ker lipa in bezeg povzročata potenje, ne, ostale sestavine pa imajo dosti zdaj *žajbelj* ima anti, anti, kako se to reče, antiseptik je, ne, ostalo pa je dosti C- vitaminov, ne, v šipku in to je torej dejansko idealna mešanica proti vročini.

Viri in literatura

- Listkovno in zvezkovno gradivo za Slovenski lingvistični atlas (SLA)* za vprašanje št. 486. Arhiv Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana.
- BENEDIK, Francka, 1999: *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- BERKOV, Robert, 2000: *Veliki zdravstveni priročnik*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- BEZLAJ, France, 1976–2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika* 1–4. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BRECELJ, Marijan, 2005: *Furlansko-slovenski slovar*. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka.
- DEBENJAK, Doris idr., 2001: *Veliki nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS. [Elektronski vir.]
- HORVAT, Mojca, 2007: *Geolingvistični prikaz nekaterih leksemov s pomenskega polja BOLEZNI – samostalniki (po gradivu za SLA)*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- KALIŠNIK, Miroslav, 2004: *Slovenski medicinski e-slovar*. Ljubljana: Medicinska fakulteta, Lek. [Elektronski vir.]
- LOGAR, Tine, RIGLER, Jakob, 1993: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Kartografski oddelek Geodetskega zavoda Slovenije.
- MÖDERNDORFER, Vinko, 1964: *Ljudska medicina pri Slovencih*. Ljubljana: SAZU.
- NOVAK, Franc, 1996: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- PIRONA, Giulio Andrea idr., 2001: *Il nuovo Pirona: vocabolario friulano*. Udine: Societa filologica Friulana.
- PLETERŠNIK, Maks, 1894–1895: *Slovensko-nemški slovar* 1–2. Ljubljana: ZRC SAZU. [Elektronski vir.]
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2000. Ljubljana: DZS. [Elektronski vir.]
- SMOLE, Vera, 1999: Poimenovanja za brisačo v slovenskih narečjih: (po gradivu za SLA). *Zb. Matice srp. filol. lingvist.* 42. 479–484.
- SMOLE, Vera, 2006: Prvi zvezek Slovenskega lingvističnega atasa: realnost ali utopija? *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah (Zora 41)*. Ur. M. Koletnik, V. Smole. Maribor: Slavistično društvo. 226–234.
- SNOJ, Marko, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- ŠLENC, Sergij, 2000: *Veliki italijansko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS. [Elektronski vir.]

ŠKOFIC, Jožica, 2003: Od narečnega h knjižnemu besedju (po gradivu za Slovenski lingvistični atlas). *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (Obdobja 22). Ljubljana: Filozofska fakulteta.

ZADRAVEC, Jože, 1985: *Ljudsko zdravilstvo v Prekmurju*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Priloga:

- karta SLA 487 *mrzlica*

